

Бўлди менинг ўлмагимга савдо боис,
Савдога ҳавойи жоми саҳбо боис,
Саҳбога доғи дайру чалипо боис,
Бу барчага ул дилбари тарсо боис.
o`zbekcha | ўзбекчаБош саҳифа Алишер Навоий ҳақида Сайт харитаси
Мурожаат Ёрдам

Бадойиъ ул-бидоя (биринчи том)
Наводир ун-ниҳоя (иккинчи том)
Хазойин ул-маоний. Фаройиб ус-сиғар (учинчи том)
Хазойин ул-маоний. Наводир уш-шабоб (тўртинчи том)
Хазойин ул-маоний. Бадоеъ ул-васат (бешинчи том)
Хазойин ул-маоний. Фавойид ул-кибра (олтинчи том)
Хамса: Ҳайратул-аброр (еттинчи том)
Хамса: Фарҳод ва Ширин (саккизинчи том)
Хамса: Лайли ва Мажнун (тўққизинчи том)
Хамса: Сабъаи сайёр (ўнинчи том)
Хамса: Садди Искандарий (ўн биринчи том)
Лисонут-тайр (ўн иккинчи том)
Мажолис ун-нафоис (ўн учинчи том)
Маҳбуб ул-қулуб. Муншаот. Вақфия (ўн тўртинчи том)
Хамсат ул-мутаҳаййирин. Ҳолоти Саййид Ҳасан Ардашер. Ҳолоти Паҳлавон Муҳаммад.
Назм ул-жавоҳир (ўн бешинчи том)
Муҳокамат ул-луғатайн. Мезон ул-авзон. Тарихи анбиё ва ҳукамо. Тарихи мулуки ажам.
Арбаъин. Сирож ул-муслимин. Муножот. Рисолаи тийр андохтан (ўн олтинчи том)
Насойим ул-муҳаббат (ўн еттинчи том)
Девони Фоний (ўн саккизинчи том)
Девони Фоний_давоми (ўн тўққизинчи том)
Девони Фоний_давоми Қасидалар. Муфрадот. Иловалар (йигирманчи том).
LI

ҲИКМАТ

Искандарнинг Арастудин саволи ул бобдаким, савоб ройға мужиби исобат не бўлғай ва хатоға жихати заъф не ва жавоб эшитмак

Яна сўрди Искандари поктабъ
«Ки, эй ҳикматойину дарроктабъ,

Буким одами борча инсондурур,
Бори офаринишда яксондурур.

Мунга ройи сойиб Ҳақ этти ато,
Ва лекин анга берди ройи хато.

Яна ҳам буким, ройи сойиб эрур,
Ишинда анинг бу ажойиб эрур

Ки, чун покррой ўлди беиштибох,

Ва лекин хато ҳам қилур гоҳ-гоҳ.

Керакким, бу бир бўлса, ул бўлмаса,
Ул ўлса, бу бир сори йўл бўлмаса».

Тааммул қилиб деди донишнавард:
«Ки, эй борча, шаҳлар аросида фард,

Бужим халқ эрур офаринишда бир,
Не донишда бирдур, не бинишда бир.

Ерур Ҳақ сифоти ададдин бари,
Булар ҳар бири бир сифат мазҳари.

Керак ҳар бири бўлса бир фардзот,
Нединким эмас бирдек ики сифот.

Не тонг бўлса бу бирга фаҳму хирад,
Яна бир хираддин эса бемадад.

Хирадлиғнинг ар бўлса ройи дуруст,
Керак бўлса албатта гаҳ-гаҳ суст.

Нединким эмас кимса бир ҳол ила,
Ерур ҳар замон ўзга минвол ила.

Яна улки гар бўлса туз борча рой,
Хирад бўлди, бас, кимсага раҳнамой.

Хирад ғайб илмида аъмодурур
Ки, билмаски, тонгла келур недурур.

Хираддин эрур ғайб илми йирок,
Ерур бехираддин хирад яхширок.

Яна кимсага борча рой ўлса туз,
Хирадға берур, бас, ажаб фикр юз

Ки, Ҳақ амрида бўлди ширкат анга,
Емасдур муносиб бу фикрат анга.

Камол аҳлининг ройи гоҳи табоҳ,
Ерур Ҳақ камолиға равшан гувоҳ».

Жавобини шаҳ топти чун дилписанд,
Яна урмади дам бўлуб баҳраманд.

LI

Хоқоннинг Искандар учун зиёфат асбобин тузгани ва ани Чинга элтурга илтимос кўргузгани ва ул шоҳона базму ойин вазъи васфида хомаи нодиранигор дурфишонлик қилмоқ ва ул тухаф ва наводир тазйини таърифида таъби балоғатшиор гавҳарпошлик

кўргузмак ва пешкашлари теъдодида тўқуз фалак аврокин хомаға рақамзад қилмоқ ва
базми дилкашлари шарҳида секиз биҳишт риёзин ақл кўзига рад қилмоқ

Бу дебо уза пайкаророи Чин,
Бу навъ айлади нақши дебои Чин

Ки, чун Чин сари бўлди Хоқонға азм,
Мубаддал бўлуб базм ила кину разм.

Ели кўнглидин кетти ранжу тааб,
Булар ўрниға келди айшу тараб.

Ўзи тушти Чин шаҳриға шодмон,
Кириб қасри давлатға тушган замон.

Талаб қилди аркони давлатни бот,
Жулус амри этти қилиб илтифот.

Дедиким: «Бу шоҳи фалакиҳтишом
Ки, олам юзин фатҳ қилмиш тамом.

Жаҳон шаҳларин айламиш бандаси,
Забардастлар бўлмиш афкандаси.

Каманд улки гардунға банд айламиш,
Бу они асири каманд айламиш.

Қачон бизга бор эрди худ бу гумон
Ки, бўлғай бу алтоф ила меҳмон.

Келиб тарки қатлу масоф айлағай,
Бизинг бирла кўнглини соф айлағай.

Қилиб улча имкони бор эҳтиром,
Манга тахти устида бергай мақом.

Мени ҳам атоликқа қилғай қабул,
Ҳам ўлғай шафиқим, нечукким ўғул.

Билурсизки, гар қилса эрди набард,
Улусдин чиқорур эди кўкка гард.

Санам зулфидек айлабон тору мор,
Кўпорур эди борчамиздан дамор.

Бу лутфеки ул ошкор айлади
Ки, эҳсон тариқин шиор айлади.

Бу мажмаъ ичинда йиғилғон анга,
Ерур борча озод қилғон анга.

Мен алтофидин онча шармандамен

Ки, гарчи ато дер, вале бандамен.

Қилурдин анга хизмати дилпазир,
Худ эрмасдурур хеч янглиғ гузир.

Бу ишнинг салоҳи недур, фикр этинг,
Қошимда чу фикр эттингиз, зикр этинг?»

Бу сўзлар дегач шоҳи Чину Хўтан¹,
Дуосиға тил чектилар анжуман.

Дедиларки: «Ҳар нуктаким сурди шох,
Ерур мутгафиқ борча хайлу сипоҳ.

Бу шоҳеки бор эмди меҳмонимиз,
Гар оллида бўлса фидо жонимиз.

Анга улча ойини эъзоздур,
Муни деса бўлғай – хануз оздур.

Не мулку сипаҳға сен этсанг рақам,
Билурлар анинг бермагин муғтанам.

Ва лек улча сен ўзинг эткунг яроқ,
Билурсен сен они ўзинг яхшироқ.

Неким ҳимматингға таманнодурур
Бизинг ҳиммат андин муарродурур.

Қачонким қирон айласа наййирайн,
Кўрунурму заррот аро тушса шайн?²

Бўлур чунки ёндошса ики жаҳон,
Жаҳон даржаҳон, мўр кўздин ниҳон.

Не тонг, халқ таъби қироқ айласа,
Скандарга Хоқон яроғ айласа.

Муқассирдурур таъбимиз дахлдин
Ки, тўбо иши келмади нахлдин³.

Вале мунча иш бизга равшандурур
Ки, гар харжи юз ганжу махзандурур.

Чу сен мизбон ўлсанг, ул меҳмон,
Кўп ўлмоғлигин қилса бўлмас гумон».

Бу сўзларки арз эттилар ул гуруҳ,
Бўлуб шод – Хоқони дарёшуқуҳ

Деди: «Улча кўргузди бу қахрамон,
Ерур элға худ фарз моли амон.

Сипоҳиға улким мавожибдурур,
Анинг йиллиғи элга вожибдурур.

Яна йиллиғиға очиб қуфли ганж,
Мен ўз махзанимдин бўлай нақдсанж.

Сипоҳиға фикр ўлса ушбу сифат,
Ўзи фикрини мен кўрай маслаҳат»4

Бу янглиғки сўз ўтти Хоқон била,
Бори эл қабул эттилар жон била.

Бўлуб борчаси бир-бирига мумид,
Қилиб иш саранжомиға жаҳду жид.

Неча кунда бори муҳайё бўлуб
Ки, Чин нақддин кону дарё бўлуб.

Бу янглиғ ясаб пешкашлар ўзи
Ки, хайрон қолиб анда даврон кўзи.

Минг от – борча охутаку гўрдав,
Бори гўру охудин элтиб гарав.

Алар гардиға ета олмай сабо,
Сабосайри пўяларидин ҳабо.

Югурмак аро абру секрирда барқ,
Вале барқдек борча олтунға ғарқ.

Ҳам олтун эгар, доғи олтун лижом,
Ҳам олтун тако, доғи олтун ситом.

Кежим борча устида зарбафти Чин.
Пашизалари лаълу дурри самин.

Яна минг тева – ҳар бири кўҳтан,
Фалак пилича ҳар бирига бадан.

Неча жусса ичра фалакваш келиб,
Камозорлиғда малакваш келиб.

Бори суръат ичра, нечукким фалак,
Нечукким фалак йўк, нечукким малак.

Бори рахти дебойи Чину Хитой,
Жавоҳир бори узра зийнатфизой,

Алоқа бориға саросар ипак,
Дуру лаълу феруза мунчоғидак.

Яна минг хачир, борчаси тезгом,
Сипехри ҳарундек бориға хиром.

Писандида сайру шитоби доғи,
Қаторию зини, рикоби доғи.

Рухути ҳам андоқки дастур ўлуб
Ки, оту тева узра мазкур ўлуб.

Яна минг тўкуз рахти нахху насеж,
Очилмай, нечукким топиб тобу печ5.

Неча боғдек борча рангин келиб,
Вале тоғдек бори сангин келиб.

Яна яшмдин минг авонию зарф,
Латофат аро бир-биридин шигарф.

Яна чини олот минг порча,
Идора аро меҳри сайёрча.

Яна минг сиҳи қадду гулҳад каниз,
Бари сунбули зулфдин мушқбез.

Менгизлари гул-гул, мижалари хор,
Қабоғлари кенг-кенг, оғизлари тор.

Келиб ғамзаи шўх ила дилфиреб,
Либос ичра ончаки имкони зеб.

Ва лекин ики булғажаб тухфа ҳам
Ки, андоқ келиб булғажаб тухфа кам.

Бири кўзгуйи жоми Жамшиддек,
Сафо ичра миръоти хуршиддек

Ки, они фалак меҳройин дебон,
Вале халқ ойинаи Чинб дебон.

Ики юз анга ою кундек ёруқ,
Вале тийра бўлмаи бўлурдин очуқ.

Ёруқ ҳар юзи чехра кўргузгудек,
Демай бир юзи тийрарў кўзгудек.

Ҳакимики они тилисм айлабон,
Намойиш анга ики қисм айлабон.

Келиб бир юзи бўйлаким чунки шох,
Сўрар чоғда маснад уза додхох

Ки, бир-бирга эл даъво изҳор этар,

Агар кимса даъвоға инкор этар.

Бу даъвода эрмас гувоҳ эҳтиёж,
Ерур кўзгу сори нигоҳ эҳтиёж.

Агар сўзи чиндур – кўринур юзи,
Кўрунмас юзи – бўлса ёлғон сўзи.

Яна бир юзининг тилисми бу иш
Ки, шаҳ базм аро бода этса хуриш,

Анга мажлис аҳли назар қилсалар,
Тамошойи шахсу сувар қилсалар,

Аларким, май ичгайлар ором ила,
Кўрунур аларға юз андом ила.

Биров майға топиб фурудастлик,
Аён қилғудек бўлса бадмастлик,

Кўрунур юзи кўзгу ичра бузук,
Узун, йўқса, ёйпонг, кичик ё улук.

Чу бийнанда бу нуктаға топти пай,
Бўлуб хушдил, айлар равон тарки май⁷.

Кўруб ул бузуғлуғни наззорагар,
Бўлур ўз бузуғ ҳолиға чорагар.

Яна лубате, бал жаҳон офати,
Жаҳон офати йўкки, жон офати.

Хитойи ҳасаб, шўхи чинийнажд⁸,
Жамолиға ҳуру пари хоназод.

Ики банда хуснига ҳуру пари,
Ва лекин қочиб ҳар бири бир сари.

Хито мулкида зулфи ғавғо солиб,
Кўзи Чин диёрида яғмо солиб.

Ики чини зулфайни мушкин таноб,
Анга Чин ичинда сепиб мушки ноб.

Қаро қоши мушкин ҳилоле келиб,
Ҳилол андин ошуфтаҳоле келиб,

Ани чарх айларда мушкин ҳилол,
Томиб нуктаеким – бўлуб оти хол.

Узори уза ики қиймоч кўз,
Улус қонини ичгали очкўз

Ким, ул очлик айлаб они заиф,
Узолиб ётиб хасталардек наҳиф.

Қуёшдек анга давр рухсор ўлуб,
Оғиз нуқтасидин намудор ўлуб.

Чу паргор учи даврин айлаб кашон,
Падида ўлғуча нуқта топмай нишон.

Занах тавқи лекин яна нимдавр
Ки, андин бори давр аҳлиға жавр.

Зақан чоҳи ул давранинг нуқтаси,
Тушуб чоҳ аро аҳли даврон баса.

Қади ишва бирла хироманда сарв,
Хироманда сарви хиромон тазарв.

Чу ноз ул тазарв ошкор айлабон,
Баса бозу шоҳин шикор айлабон.

Бошидин-оёқ ишвау хўблук,
Оёқдин боши нозу маҳбублук.

Келиб борчадин турфа бу можаро
Ки, ҳам базм аро чусту ҳам разм аро.

Чу базм ўлса илҳони ушшоқ сўз,
Не ушшоқсўз, айт офоқсўз.

Чу тортиб наво, элни беҳол этиб,
Хирад нутқини нағмаси лол этиб.

Чолиб чун ғино нотавон риштасин,
Узуб нотавонларға жон риштасин.

Чу ун бирла барбат навосин тузуб,
Бири ўлтуруб, ул бири тиргузуб.

Қачонким кириб разм майдониға,
Қилиб қасд майдон эли жониға.

Чу рахшиға ҳар сори жавлон бериб,
Замон аҳли жавлониға жон бериб.

Ғаним ўлса гардун киби зўрманд,
Вағо вақти гардунға солиб каманд.

Қилич солса хорони айлаб шикоф,
Анга хора кемухти ўлуб ғилоф.

Ўқи бўлса юз худу хафтон ўтуб,
Қатик хорадин балки паррон ўтуб.

Синони қачон кўргузуб печу тоб,
Сипехр аждариға тушуб изтироб.

Қачонким адув хайлиға от солиб,
Чу ул ел етиб – хасдек эл қўзғолиб.

Балоеки чархи қадимий ниҳод,
Бера олмайин бир анингдекни ёд.

Скандарга Хоқон ясаб пешкаш,
Тўкуз бўйла тухфаки, шарҳ ўлди хуш.

Булар чун саросар муҳайё бўлуб,
Яна Чин шаҳи мажлисоро бўлуб.

Ясаб бир ажаб базми олиясос,
Такаллуфқа ақл анда топмай қиёс.

Улуғ хайлни раҳшунос айлабон,
Шаҳ ихзорини илтимос айлабон.

Шаҳ оллиға чун мултамаслар етиб,
Ҳадисин анинг ер ўпуб – арз этиб.

Қабул айлабон сўзни дорои даҳр,
Равон отланиб айлади азми шаҳр.

Тўшаб эрди Хоқони хуршидтож,
Ўзи қасридин рост то бир йиғоч

Скандар йўли узра дебойи Чин
Ки, пинҳон бўлуб эрди саҳройи Чин.

Ҳар ўн гомда бир нисор айлабон,
Дуру лаълни хоксор айлабон.

Йўли узра онча тўкуб мушки ноб
Ки, эл тўтиёликқа топмай туроб.

Ел ул мушк уза чун бўлуб раҳнавард,
Тутуб мушкдин кўк юзин тийра гард.

Бу ҳашмат била хусраву тожу тахт,
Кириб Чин диёриға фархунда бахт.

Қўруб, ўйла шаҳреки, чархи кукун,
Ўкуб мислига ояти «ламъякун»¹⁰.

Жиноваш ҳаволию боғи анинг,

Не пайдо учи, не қироғи анинг.

Безаб тому тошини ойин била,
Мусаввар бори ҳуллаи чин била.

Кўруб онча ороки, кўз кўрмайин,
Кўнгул ҳам тахайюлға келтурмайин.

Скандарга ҳар лаҳза ортиб нишот,
Ангочаки, Искандаройин бисот.

Кўюб чунки Хоқон бисотиға гом,
Топиб даргоҳин чархи ферузафом.

Суруб чунки даргоҳдин ичкари,
Кўруб оламе чун боқиб ҳар сори.

Назиҳ равзае чархи ахзар киби,
Анга ҳар очуқ гул бир ахтар киби.

Келиб чор дарчор паргор анга,
Секиз дойлиғ тўрт девор анга11.

Йиғочлар ўтуб тўрт девордин
Демайким, ети чархи заркордин.

Ададдин фузун ҳар ҳумоюн дарахт,
Кўюб баргдин чарх тоқиға рахт.

Бўлуб чарх уза шохлар шеваси,
Дегайсенки, анжум эрур меваси12.

Йиғочлар тубида чаман-дарчаман,
Саросар тузуб чарга сарву саман.

Бинафшаки ўз қаддин айлаб нигун,
Қалинликда чодиршаби нилгун.

Магар чарх ўлуб зебу тазйин уза,
Солиб акс ойинаи Чин уза.

Раёҳинға кимса адад топмайин,
Фараҳбахш атриға ҳад топмайин.

Қилиб наргис ўз ғунчасин байзавор
Ки, кўзинда эрди рамаддин ғубор.

Рамад йўкки, чун қор уза кўз солиб,
Қорикмоқ кўзининг зиёсин олиб.

Бўлуб лолау сабза нақшин гилем,
Шукуфа тўкуб ул гилем узра сим.

Мулавван зужожа нишони бўлуб,
Кўк айвонининг тобадони бўлуб.

Бу гулшан ичинда фазойи васеъ,
Фазо ўртасида биное рафеъ.

Қилиб посбониға дамсозлик,
Зухал бирла ҳар шом хамрозлик.

Бийикрак фалак қасридин пояси,
Равоқиға тушмай булут сояси.

Ёгиндин анинг томи нам кўрмаган,
Чоқин шуъла тоқиға еткурмаган.

Музахҳаб қилиб они боштин-оёк,
Агар раҳба, гар бурж, гар худ равок13.

Бисотидағи хишт чинисиришт,
Мусамман ясаб чини андоқки хишт.

Чу чини бўлуб фарш коши анга,
Бўлуб нақш матну ҳавоши анга.

Бори хишт анга чиниойин бўлуб,
Сафо ичра ойинаи Чин бўлуб.

Ичи қасрнинг сар-басар зарнигор,
Ешик борча зийнатда гавҳарнигор.

Келиб борча наққоши чобукқалам,
Басе вақт уруб килки Монийрақам.

Топиб нақш конуну ҳанжорини,
Мусаввар қилиб тўрт деворини.

Мавозеъ анга ҳар бири нақши Чин,
Дема нақши Чинким, бихишти барин.

Бу қаср ичра тахти сипеҳр ихтиром,
Ясаб шоҳ учун анда олий мақом.

Скандарга Хоқони меҳмонпараст,
Бу олий сарир узра берди нишаст.

Анга доғи Искандари тахтгир,
Макон этти ҳам ушбу олий сарир.

Атоу ўғул янглиғ ўлтурдилар,
Нишоту тараб базмини курдилар.

Бори ўлтурур элга ҳукм этти шоҳ
Ки, ерлик ерин қилғай оромгоҳ.

Сукун топиб аввал кулахдорлар,
Алардин қуйироқ сипахдорлар,

Яқинроқ тутуб ҳикмат аҳли жулус,
Филотун, Арастую Фарфунюс¹⁴.

Чу қаср ўлди жаннат киби бекусур,
Худ эрди муҳайё шаробан тахур.

Чу маъкулдин табъ топти фараҳ,
Кўнгул айлади майли чини қадах.

Равон қўпти бир шўхи чинисиришт,
Малоҳат аро рашки хури биҳишт.

Ўзи ичти ёқути аҳмар суйи,
Вале шоҳға тутти кавсар суйи.

Равон ичти дорои даврон доғи,
Не дорои давронки, Хокон доғи.

Чу эврулди уч-тўрт даври нишот,
Падид ўлди эл кўнглига инбисот.

Қадах солди аҳбоб мағзиға шўр,
Ҳижобу ҳаё рафъи келтурди зўр.

ғино аҳли ҳарён наво туздилар,
Навосозлиғ расми кўргуздилар.

Қилиб жилва ҳар соқийи маҳжабин,
Сочиб анбарин зулфидин мушки Чин.

Бўлуб ҳушу фаҳм аҳлиға гуфтугўй,
Май олғонга ҳушин тушуб ҳой-хуй.

Ики шоҳ бир-бирга айлаб ниёз,
Такаллум қилиб ҳар бири дилнавоз.

Бу онинг қошида қулоғин тутуб,
Мунунг ул ўпарға оёғин тутуб.

Бу айлаб анинг садқаси мулки Чин,
Ул айлаб мунга садқа рўйи замин.

Йўқ улким ики шаҳға бу расми хос,
Ҳар икига бир-бир била ихтисос.

Чу ичмак улус расму ройи бўлуб,

Газак борча хони Хитойи бўлуб.

Олиб чарх атбоқи ҳар дам сабак,
Не янглиғ бўлурни табак-бартабак.

Яшил хонлару қурси лиму бари,
Кавокиб била чархи мину бари.

Бўлуб ўйла базмеки, чархи баланд,
Бўлуб зийнату зебидин баҳраманд.

Емакка улус майли бўлғонда фош,
Газак ўртадин чиқти, тортилди ош.

Қаю ошким, ер юзини хон тутуб,
Вале хонни неъмат юз алвон тутуб.

Не дей, улча ул хон қиёси эди
Ки, тўқуз минг отнинг учоси эди.

Яна қўйға йўк эрди ҳадду ҳисоб
Ки, юз минг десам бўлғай ул интиҳоб.

Мунга лойиқ англа ушоқ ошини
Ки, кўрмак уюрди фалак бошини.

Чу тортилди бу навъ беҳад таом
Ки, топти таматтуъ бори хосу ом.

Равон тахтдин тушти Хоқони Чин,
Кўпуб тахт уза шоҳи маснаднишин.

Тавозеъ била Чин шаҳи турди хуш,
Шаҳ оллиға сўзлатғали пешкаш.

Ҳисобин битиб шаҳ сари кеттилар,
Ҳамул давлат аркони арз эттилар.

Чу арз ўлди, Хоқон юкунди равон,
Юкунди яна хусрави навжавон.

Тўқуз-тўқуз ўткардилар борини,
Анингдекки айлабмен изҳорини.

Кўруб тухфа ул навъ бори гузин,
Деди шоҳ Хоқонга кўп офарин.

Чу ўткардилар борчасин хайл-хайл,
Шаҳ ул ики нодир сари қилди майл.

Бири ул Хўтанзоди маҳрў эди,
Яна моҳваш турфа кўзгу эди.

Равон бўлди Хоқони хуршидрой,
Бу илгида ойина, ул бирда ой.

Шаҳ оллиға келтурди кўзгуни ҳам,
Не кўзгуки, ул меҳри дилжўни ҳам.

Чиқиб тахт уза ўлтуруб шоҳ ила,
Деди кўзгу васфини дилхоҳ ила.

Шаҳ ул кўзгудин бўлди кўп шодмон,
Анга қилди машғуллуқ ҳар замон.

Ани аҳли ҳикматқа кўргузди ҳам,
Басе сўз анинг бобида тузди ҳам.

Қўлидин бу кўзгу йирок кетмади
Ки, кўзгу чиройлиғни ёд этмади.

Гаҳе қилди эҳсос қисмин анинг,
Гаҳе фикр қилди тилисмин анинг.

Чу қилди қуёш кўзгуси юз ниҳон,
Яна занги зулматқа қолди жаҳон.

Қадаҳ ичмади шоҳи ҳикматпараст,
Ки мазмум эрур бўлмоғи шоҳ маст.

Миниб отқа майл этти ўрду сари,
Қуёш ўйлаким чархи мину сари.

Қўпуб бўлди Хоқон доғи ҳамраҳи,
Бўлуб ҳифзида ҳам ато, ҳам раҳи.

Сипоҳиға чун шаҳни еткурди бот,
Ер ўптию ўз шаҳриға сурди от.

Скандар тушуб истади жоми май,
Яна лаҳзае солди суҳбатға пай.

Чу Хоқонға ул базму ойин бўлуб,
Скандар сўзи барча таҳсин бўлуб.

Кетур соқий, ул кўзгуни рўбарўй
Ки, кофуртабъ ўлгаю мушкбўй.

Димоғимда Чин мулки савдосидур,
Бу янглиғ май онинг мудовосидур.

Муғанний, улуғ йир навосини туз!
Бижир кўкка пийпо садосини туз!

Мени бир наво бирла хушҳол қил,
Жаҳон фикридин фориғулбол қил!

Навой, ичиб май эшитгил суруд
Ки, бас, бевафодур сипехри кабуд.

Ки, Хоқонға гар жуз жафо қилмади.
Скандарға доғи вафо қилмади.

ЛШ

Зиёфат боғининг сарвдек озодлари бобидаким, гунчадек хизмат камарин чуст боғлаб
гулдек очуқ юз била хони карамлари доим очукдурур ва қўноғлари агар қумри бўлсун
вагар булбулким, ҳар бири ўз хўри холиға кўра ул хондин наво топарлар ва алар ифрот
имтилоқидин муарродурурлар ва муфрит иштаҳосидин мубарро

Хушо улки, жуз базл анга пеша йўк,
Жаҳон бору йўқидин андеша йўк.

Замон ичра топиб ўзин меҳмон,
Анга меҳмон борча аҳли замон.

Кишиким анга меҳмонлиқ қилиб,
Бу ҳам жон била мизбонлиқ қилиб.

Чу меҳмон етиб, дун киби қочмайин,
Бал ул бўлмайин, рўзасин очмайин.

Халилуллаҳосо очиб хони базл,
Қамар курсидек синдуруб нони базл.

Нечаким таоми келиб нўши баҳр,
Келиб меҳмонсиз мазоқиға заҳр.

Ва гар келса меҳмон, қуруғ нон анга,
Бўлуб курси хуршиди рахшон анга.

Бурун лутф беҳадду поён қилиб,
Очуқ юз била хулқу эҳсон қилиб.

Юзин мисли гулбарги хандон очиб,
Яна оллида гул киби хон очиб.

Нечук гулда гулбарги хандон тўла,
Бу хон ичра гул баргидек нон тўла.

Чу меҳмон узотиб қўлин хониға,
Қўюб мизбон миннатин жониға.

Ани токи тўйғормайин, тўймайин,
Илик чекмай ул, бу илик қўймайин.

Агар бўлса меҳмони шох, ар гадо,
Қилиб мизбонлиқ тариқин адо.

Йўқ улким шах оллида қўйғай кулоч,
Гадоға қуруғ нону ёвғон умоч.

Тафовут кўрар бўлса худ бок йўқ,
Вале анга шахду мунга хок йўқ.

Гар ул сарвару бу сарафкандадур,
Вале икиси Тенгрига бандадур.

Басо кузпушту пароканда ҳол,
Бўйида чу бўлғай ипи эски шол²

Ки, бўлғай кўнгул мулкининг шоҳи ул,
Нихоний кўнгул рози огоҳи ул.

Сипехри забардаст анга зердаст,
Кўруб ҳиммати чархи аълони паст

Ки, гар шахға фаҳм ўлса холи анинг,
Бошин айлағай поймоли анинг.

Киши қилса бўлғайму таҳқир ани
Ки, Ҳақ айламиш бўлса тавқир ани.

Бас, авло буқим ҳар қачон аҳли роз,
Очиб базл уйин бўлса меҳмоннавоз.

Чу эл барча суратда пинҳон эрур,
Хирад они англарда нодон эрур.

Мувосо кўзин ҳар тараф очса кенг,
Ҳамул кўз била борчани кўрса тенг.

Қуёшдекки кўргузса рухсорини,
Солур тенг жаҳон узра анворини.

Агар қасри заррин эрур, гар бузук,
Баробар қилур партавидин ёрук.

Йўқ ул шамъдекким фурузандадур,
Чу парвонаға етти – сўзандадур.

Не тонг гар анинг феъли подошига,
Етар ҳар замон тиг анинг бошиға.

Булутдек сахолиқ керак мизбон,
Ки тенгдур анга марз ила марзбон³.

Қачонким сочар дурри эҳсонини,
Жаҳон шўразору гулистонини.

Сахо ёмғури бирла сероб этар,
Не сероб, ғарқи дури ноб этар.

Йўқ андоққи, елким эрур хокрўб,
Қачон дашт аро бўлса хошоқрўб.

Қилур ер юзин хору хасдин хало,
Тамомин чуқурларға айлар тўло.

Бу афъолидин қилмиш они қадар,
Сабуксору саргаштау дарбадар.

Сангаким эрур базл қилмоққа тавъ,
Муни англаким ул эрур неча навъ,

Бир улким киши бўлса меҳмон санга,
Қилиб сели исроф туғён санга.

Йўқ ойини иззатфизолиғ учун
Ки, шуҳрат била худнамолиғ учун.

Биров оллиға хон чу келтургасен,
Киши бир, вале ўн қўй ўлтургасен,

Паёпай асопқурни айлаб равон,
Емакдин бўлуб ожиз ул нотавон.

Анга сен едурмак учун сўз била,
Тикиб кўзқи, они ебон кўз била.

Анинг оллиға ҳар табақким етиб,
Ҳамул ош таъмини таъриф этиб.

Борин ул есун деб, бу авсоф эрур,
Бу бедод қилмоқ не инсоф эрур?

Уюнг шайх Лукмон мазори эмас,
Сени кимса ул буқъа шайхи демас.

Худо молиға қилмоқ исроф не?
Жунун аҳлидек мунча итлоф не?

Ки, Ҳақ ғарчи дебдур: «Кулу вашрабу»,
Вале ҳам демиштурки: «Ло тусрифу»⁴.

Не қилмиш бу меҳмонки, ўлтургасен,
Анга ёлбориб захр едургасенғ

Не бир захр, ҳар лукма бир захри ноб,

Вале лукмаға кимса топмай ҳисоб.

Бу янглиғ зиёфат бәсе шум эрур,
Хирад аҳли оллинда мазмум эрур.

Яна бир буким, ҳар қачон келди зайф,
Анга қилғасен бермайин туъма ҳайф.

Мусофир ичин куйдуруб иштиҳо,
Вале йўқ сенинг бухлунга интиҳо.

Раво кўрмагинг анга маҳрумлуқ,
Ерур бурноғидин батар шумлуқ.

Будур даъбким яхшидур, гар ёмон
Ки, бўлғай сенинг хонинга меҳмон.

Бурун лутф бирла тарабнок қилб,
Не исроф қилғил, не имсок қил.

Емакка анга ҳар не дархўр эса,
Санга доғи неким муяссар эса.

Очуқ юз била чек анинг қошиға,
Вале истама музд подошиға.

Ишинга солиб «Акрамуз-зайфа» нур,
Тутуб маръи ойини «Хайрул-умур»б.

Зиёфат бу навъ ўлса ойин санга,
Керак мизбонлиқда таҳсин санга,

Бу янглиғ киши мизбон камдурур,
Агар бўлса донои оламдурур.

LIV

Бахроми Гўр ҳикоятим, уч олачуқ элига меҳмон бўлди, икиси ифрот ва тафрит
кўргузуб, мухотаб ва матъун бўлдилар ва бириси адолат тариқидин Қорун

Эрур нақлим, шох Бахроми гўр1,
Магар сайд учун сурди бир кун сутур.

Ул ов ичра тушти сипаҳдин йироқ,
Ани бир қулон солди элдин қироқ.

Чопиб эрди кўп шоҳи саҳронавард,
Ики-уч олочуқ аро етти фард.

Шаҳи даштпаймо бәсе оч эди,
Бағоят емакликка муҳтож эди.

Ул уйлар қошида эди бир дарахт,
Тушуб сояға шоҳи фархунда бахт.

Деди ул халойиққа тушган замон,
Ки: «Сизга эрурмен бу дам меҳмон.

Бўлунг моҳазар бирла меҳмоннавоз
Ки, андин наво топқай аҳли ниёз».

Ул уч уй элидин бири дун эди,
Агарчи тамаввулда Қорун эди.

Неким шаҳ деди, қилмади илтифот,
Яна бирга исроф эрди сифот.

Қазон остуруб, қилди қўйлар қатил
Ки, молин зиёфатқа қилғай сабил.

Солиб жуъ меҳмон димоғиға дуд,
Анинг ошиким, тонгла пишгай, не суд?

Ва лекин бири эрди аҳли хирад,
Хушо улки топқай хираддин мадад.

Ани уйга келтурди тортиб инон,
Равон моҳазар чекти — жуғроту нон.

Кетиб шоҳдин ранжу фарсудалиқ,
Ебон моҳазар топти осудалиқ.

Анга берди беҳадду андоза мол,
Ҳамул дунға андозасиз гўшмол².

Қилиб таъна мусрифқа беинтиҳо,
Неким зойи этганга берди баҳо.

Булар таврида турфа ҳолат кўрунг,
Анга ҳам тариқи адолат кўрунг.

Бу бирдек керак меҳмонлиқ доғи,
Яна бир киби мизбонлиқ доғи.

LV

Искандарнинг Арастудин саволи ул бобдаким, зиёфат хонин не навъ очмоқ яхшидур ва мурут суфрасин не навъ ёймоқ мустаҳсан кўрунур ва дононинг ул бобда нукта сургони ва ҳикмат моидасидин Скандарга фойда етгургони

Яна сўрди фармондиҳи рўзгор¹:
Ки: «Ей, дониш аҳлиға омузгор,

Зиёфатда недур тариқи савоб,
Амал айламак бизга қилғил хитоб.

Ки, ул бўлғай ойини ҳикматқа жўб,
Не андин керак бўлғай озу, не кўп

Ки, бу бобда борча аҳли милал
Кўп айлабдурурлар тариқи жадал.

Қилибдурлар охир муни ихтиёр
Ки, кўп қилғон икром эрур бахтиёр».

Қилиб донишойин дуо ибтидо,
Дуодин сўнг айтти бу янглиғ адо:

«Ки, ҳар неки меҳмонга бор эҳтиёж,
Агар ошу нон, йўкса шаҳду кулоч.

Керак ҳозир ўлса бори хон аро,
Таодул тариқида мезон аро.

Анингдекки мазмум эрур бўлса кам,
Эрур ўйла мазмум ифротти ҳам».

Деди шаҳки: «Бу шева осон эрур,
Вале шаҳ шукуҳиға нуқсон эрур».

Тааммул била нукта сурди ҳаким:
Ки: «Ей, ҳикмат ойинида мустақим.

Худо шаҳ жанобин рафеъ айламиш
Ки, шаҳга улусни мутеъ айламиш.

Чу шаҳ халқ ризқиға бўлмиш зимон,
Эрур ортуғ ўксук еткурмак ёмон.

Вагар нақди жузве зиён айласа,
Шукуҳини ортар гумон айласа.

Неким халқ ризқиға максумдур,
Ики онча ҳам қилса маълумдур

Ки, не моя бўлғуси зоид анга
Ки, то бўлғай исроф оид анга.

Мунунг бирла гар ўзни истар азим,
Емастур анинг бу хаёли салим

Ким, ул бўлғуси минг, ики минг дирам
Ки, харжидин истар ўзин муҳтарам.

Ангаким мунунг бирла ортар шукух,
Қилур фаҳм агар бўлса фикратпужух

Ки, айлар ўзи ўз шукуҳини паст,
Ўзи берур ўз поясиға шикаст.

Ерур шаҳға андин улви жаноб
Ки, паст эл ишидин қилур ижтиноб.

Вагар кўнгли эҳсонга ҳамроздур,
Нечаким берур кўп, ҳануз оздур.

Ангаким хираддин етар ёрлик,
Писандида эрмас талафкорлик».

Чу бу нуктани сурди донишпужух,
Қабул айлади шоҳи гардуншукух.

LVI

Искандарнинг ҳукамо иттифоқи била фалак рози пинҳонийси ва олам сирри ниҳонийсини
зоҳир ва пайдо ва равшан ва ҳувайдо қилурға сутурлоби хуршидтоб ва миръоти
меҳрсифот тасниф қилғони ва бу ики тухфаи меҳр мисолдин хотир жамъ этиб яна ики
маҳваши меҳржамол висолиға рағбат қилғони ва ул бобда сур яроқин ва сурур тумтароқин
муҳайё қилиб, сипеҳри бариндек айвонини Равшанак нуридин мунир тутқони ва Меҳрноз
партавидин ёрутқон

Бу Чиний нигориш гузорандаси,
Ерур бу гузориш нигорандаси

Ки, Хоқон чу бўлди Скандарпараст
Скандарга Чин1 ичра бўлди нишаст.

Этиб эрди қиш мавсуми доғи туш,
Эмас эрди бир сори мумкин юруш.

Яна эрди Хоқонга беҳад ҳавас,
Ҳавас демаким, ком ила мултамас

Ки, шаҳ Чинда ором тутқай бу қиш,
Танаъум қилиб, жом тутқай бу қиш.

Шаҳ оллиға чун илтимос айлади,
Шаҳ онинг ҳадисини пос айлади.

Бу ишга тутуб таъби донишварин,
Туруб қилди қишлоқ Чин кишварин.

Гаҳи ҳамнафас эрди Хоқон била,
Қуёш, ўйлаким моҳи тобон била2.

Гаҳи сайд ишин ихтиёр айлабон,

Юруб Чин кийигин шикор айлабон,

Гахи руду май бирла мажлис тузуб,
Ичиб май, нишоту тараб кўргузуб.

Гахи ҳикмат аҳли била ройзан,
Бўлуб илми ҳикматда устоди фан.

Ҳамул кўзгуким чекти Хоқон анга,
Бўлуб эрди осойиши жон анга.

Қачон тахт анга бўлса оромгоҳ
Ки, ўз додин истар эди додхоҳ

Тутар эрди ул кўзгуни рўбарў,
Қилиб ҳукм ойинаи ростгў.

Бу ҳолатда ҳайрат енгиб шоҳни,
Яна ул суруки донишогоҳни.

Қачонким тузуб базми шоҳона ҳам,
Ароға солиб кўзгуни ёна ҳам.

Ҳамул феълини ошкор айлабон
Ки, бадмастни шармсор айлабон.

Шаҳ андоқ бўлуб эрди мафтун анга
Ки, ҳайратда йўқ эрди қонун анга.

Чу кўп солди фикрат аро ҳайрати,
Бу водий сори чекти бош фикрати.

Ки: «Бу бир тилисмедурур турфасоз,
Ёсоғон билиб ҳикмат аҳли бу роз.

Мени доғи дорои чархи баланд,
Чу ҳикмат била айламиш баҳраманд.

Яна хидматимда неча юз ҳаким,
Борининг сўзи поку ройи салим.

Билик бобида ҳар бири оламе,
Фалак рози ашколиға маҳраме.

Бу кўзгуки солимни туз кўргузур,
Менга анда юз фикр юз кўргузур.

Недин мен доғи аҳли ҳикмат била,
Бориб чора кейнига ҳиммат била,

Тааммул қилиб, ғавриға етмайин,
Тилисм андин ортуғ падида этмайин».

Тилаб дониш аҳлини элдин нуҳуфт,
Бу маънида кўп қилди гуфту шунуфт.

Дуолар қилиб муттафиқ ул гуруҳ,
Дедиларки: «Ей шоҳи гардуншукуҳ!

Қачонким буюрсанг бу янглиғ тилисм,
Бу бир амр эрурким, эрур бизга қисм:

Тааммул била айлабон иттифок,
Қилоли иш андин баче яхшироқ».

Ҳамул ҳикмат аҳли бўлуб ики хайл,
Равон қилди ҳар хайл бир ишга майл.

Филотуну Сукрот ўлуб бир тараф3,
Арастую Букрот ўлуб бир тараф.

Алар сори Ҳурмус, Балинос ҳам,
Бу ён Аршимидус тутуб пос ҳам.

Буён ики юз, ул тараф ики юз,
Дебон кеча-кундуз бу маънида сўз.

Алардин дамо-дам шаҳи номвар,
Бўлуб ҳикмат ойинида баҳравар.

Риёзат била ул ики хайл чуст,
Топиб ер била кўк мисолин дуруст.

Бири бўлди оламда фикратнамо,
Вале бир гуруҳ этти азми само.

Топиб анжум ойину табъин тамом,
Тибои маволиди сифлий мақом4.

Мувофиқ топиб кавкаб анзорини,
Аён эттилар санъат изҳорини5.

Филиззот аро зоҳир айлаб тилисм,
Мудааввар намудор этиб ики жисмб.

Бири рўю мис бирла обод эди,
Яна бир дурахшанда пўлод эди.

Алардинким ул рўй топти гудоз,
Бўлуб эрди бори сутурлобсоз.

Аларғаки пўлод ўтру эди,
Намудори гўёки кўзгу эди.

Скандар бериб ики сори мадад,
Гах айлаб қабул ишларин, гоҳ рад.

Алардин бу доғи бўлуб мустафид,
Алар ҳам топиб дахл мундин муфид.

Ҳамул қишда ул ҳикмат аҳли ниҳон
Ки, ҳар бир алардин эди бир жаҳон.

Ики турфа ҳайъат падид эттилар
Ки, олам элин мустафид эттилар.

Сутурлобға чарх ашколи қисм,
Вале кўзгу жисми саросар тилисм.

Жаҳон мулки анда бўлуб жилвагар,
Кишиким анга бўлса суратнигар.

Фалак тулу арзи⁷ бирида ниҳон,
Бирида аён борча мулки жаҳон.

Ул ўлди сутурлоби махфисамо,
Бу бир бўлди миръоти гетинамо⁸.

Шараф буржи топқач қуёш кўзгуси⁹,
Ки, қилди замон рафъ қиш қайғуси.

Қуёш жирми бўлди зари нобдек,
Скандар тузатган сутурлобдек.

Қилиб шоҳ маснад уза базм фош,
Шараф буржидин ул сифатким қуёш.

Сарир узра ёнида Хоқони Сҳин,
Ики сори кўп шоҳи маснаднишин.

Тузуб боргоҳ ичра шоҳона базм,
Қилиб таҳниятдин танаъумға азм.

Бу ҳолатда кирдилар ул ики хайл,
Бори қилдилар тахт оллиға майл.

Бори илм аро бахти сармад киби,
Тажаррудда ақли мужаррад киби.

Скандар қилиб борчаға эҳтиром,
Сарир оллида хос қилди мақом.

Чу базм ичра ўлтурдилар ул гуруҳ,
Халойиққа етти алардин шукуҳ.

Мақом ичра чун зоҳир ўлди сукун,

Солиб бош куйи мисли чархи нигун.

Виқор узра бир дам чу ўлтурдилар,
Сутурлобу кўзгуни келтурдилар.

Қилиб арз ҳар қайси тимсолини,
Аён эттилар ҳар бири ҳолини

Биридин аён бўлди афлок иши,
Яна биридин арсаи хок иши.

Бирида тўқуз чарх тақсим ўлуб,
Бирида аён ети иқлим ўлуб.

Чу Хоқонға фаҳм ўлди ул ики ҳол,
Тахайюр ани айлади гунгу лол.

Аён айлади шаҳға ҳамду сано,
Дебон ҳамд, бу нуқта сурди яно

Ки: «Шаҳ сен киби кўрмади чархи пир
Ки, не тож сенсиз керак, не сарир.

Мулозимларинг доғи лойиқ санга,
Билик ичра бори мувофиқ санга.

Емас олам аҳли киби зотингиз
Ки, оламдин ўқсулмасун отингиз».

Ул ишгаки ҳикмат эли чекти ранж,
Сила топти шаҳдин баче молу ганж.

Магар эрди ул ганж ила мол кам
Ки, Юнонни қилди суюрғол ҳам.

Ато қилди Хоқони Чин ҳам баче,
Гухар берди, дурри самин ҳам баче.

Ғаний бўлди ул навъ аҳли камол
Ки, туш вақти ҳар бир қуёштин мисол.

Чу хусравға ул ики иш берди даст,
Нишот айлабон бўлди ишратпараст

Ки, машшотаи бахт кулгу била,
Ҳамул софу рахшанда кўзгу била.

Безаб гулрухи жоҳу иқболни,
Юзинда ясаб зулф ила холни.

Муқаввас қошиға чекиб вусма ҳам,
Қўноб хол ҳам, синдуруб кесма ҳам.

Қилиб ҳури жаннатдек ораста,
Ерам боғида сарви навхоста.

Шаҳи комрон бирла ақд айлағай,
Жаҳон ганжи маҳрига нақд айлағай 11.

Никоҳини айлар замон Муштари
Ким, ул чархнинг келди саъд ахтари.

Бўлуб чарх Сукротиға бахт ёр,
Қилур чоғда яхши назар ихтиёр.

Тутуб илгига ул сутурлобни,
Топиб чарх вазъидин асбобни.

Тутуб меҳр сайри учун иртифоъ,
Тушуб сукбадин сукба сори шиоъ.

Шаҳ иқбол ила майли роҳ айлағай,
Тараб навъарусин никоҳ айлағай

Ки, Доройи даврон қизи Равшанақ,
Ким, эрди жамол ичра меҳри фалақ.

Васият қилиб эрди Доро нуҳуфт
Ки, бу шоҳ ила бўлғай ул моҳ жуфт.

Жаҳонгирлик амрида моҳу сол,
Емас эрди шаҳға мажולי висол.

Яна шоҳ Маллу қизи Ноз Меҳр
Ки, меҳр ўйла, кўрмайдур эрди сипеҳр.

Шаҳ андин доғи бор эди комсиз,
Вале хотири эрди оромсиз.

Тилар эрди жашни азим айламақ,
Халойиқни ғарқи наим айламақ.

Ёруб Равшанақдин шабистон анга,
Бўлуб борча олам гулистон анга.

Яна Ноз Меҳр ўлғай ороми руҳ
Ки, топқай мулоқотидин ком руҳ.

Чу кўнгли пишурди бу андешани,
Тилатти гуруҳи хирадпешани.

Алар бирла бу нуктада урди рой,
Ул ишга бори бўлдилар раҳнамой.

Ки, ҳар кимгаким бўлса тожу сарир,
Анга бир халафдин эмастур гузир.

Чикорда бу ферузагун маҳддин,
Емас шоҳ фориг валиаҳддин.

Қуёшким қилур майл мағрибқа, шом
Ўзига қилур ойни қойим-мақом.

Қуёш нурича гар эмас моҳтоб,
Ерур ул ёруғлукқа нойиб-маноб.

Шажар чун қилур боғдин интиқол,
Агар ўрнида бўлса наврас ниқол.

Бўлур оқибат боғ пирояси,
Берур нафъ ҳам мева, ҳам сояси¹².

Чу донишвар эл қилдилар иттифок,
Деди шоҳким: «Айласунлар ярок».

Бориб давлат аркони шаҳ комиға,
Топиб шуғл ул иш саранжомиға.

Неча кунда бори муҳайё бўлуб
Ки, Чин кишвари жаннатосо бўлуб.

Бўлуб онча зийнатки чархи дани,
Ҳисоб айламак бўлса минг йил фани,

Юзидин бирига ета олмағай,
Мингидин бирин шарҳ эта олмағай.

Муҳайё бўлуб ҳар сифат хоста,
Чу асбоби сур ўлди ораста.

Равон қилдилар сур бунёдини,
Бериб ишрату айшнинг додини.

Баҳор эрдию гул арусига зеб,
Арусона булбулға андин фиреб.

Гулу сабза айёмида бўлди тўй,
Бўлуб гулшан ойин била шаҳру кўй.

Аёқчи, кетур жомни лаб-балаб
Ки, тўй ўлди айёми айшу тараб

Ки, бу сур эрур оламафрўз ҳам,
Хусусан эрур фасли наврўз ҳам.

Муғанний тузуб чинга вазнида чанг,

Наво чекки ҳай-ҳай ўланг, ҳой ўланг,

Десаг сенки: жон қардошим ёр-ёр!
Мен айтайки: мунглуғ бошим ёр-ёр!

Навоий, чу сарманзилинг Чингадур,
Сурудунг доғи сур аро чингадур¹³.

Аёлғунг неча ёр-ёр ўлғуси,
Менинг йиғларим зор-зор ўлғуси.

LVII

Йигитлик баҳорининг хушлуғи ва баҳор йигитлигининг дилкашлиғида гул ва булбулдек
барг ва наво тузмак ва юз барг ва минг наво била нағма қўргузмак ва гулистон атфоли
саҳоб доясидин сут ўрниға шираи жоний ва сув ўрниға оби зиндагоний ичгонидин рух
наботи топқонин баён қилмоқ

Жаҳон чорбоғики дилкашдурур,
Йигитлик баҳори била хушдурур.

Йигитликда ҳам ўтса лайлу наҳор,
Ерур ишрат айёми фасли баҳор.

Тирилған замон сабза, ўлганда Хут,
Ки «Субҳона ҳайил-лази ло ямут».

Ҳамал сабзасори сари офтоб,
Танаъум ҳавосиға айлар шитоб¹.

Анингдекки илгини Мусо сунар,
Қўзи тутқали яди байзо сунар.

Эсар субҳдам рухпарвар насим,
Топар жон йиғочқа изоми рамим².

Бу ел Исо анфосин исбот этар
Ки, боғ ичра ихёи амвот этар.

Баҳорий булут пилдек бедаранг,
Қилур жилва ҳар ён, бори пилранг.

Рутубат аро гўё ул хайли пил,
Бўлубтур бори ғарқи дарёйи Нил.

Гар андоқ эмас, бас недур, айт бу
Ки, ҳар ён алардин томар қатра сув?

Дема қатраким, пояборон дегил,
Дема пил, абри баҳорон дегил.

Чу абри баҳори сочиб дурри ноб,
Етишти чаман саҳниға обу тоб.

Очиб ер рагин сабзанинг ништари,
Чиқиб қон киби лолаи аҳмари.

Бўлуб гўё ул қонға майли фасод,
Нединким бўлуб зоҳир андин саводз.

Чаман айлабон ҳулласин ранг-ранг.
Тугуб ҳулла хилъат учун танг-танг.

Гияҳ боғ аро чиниойин бўлуб
Ки, ҳар гул анга луъбати Чин бўлуб.

Бўлуб сунбули тарға сарв узра печ,
Қаду зулфдин бўлмаин фарқи ҳеч.

Гул атрофидин шохи сунбул чиқиб,
Юз олдидин андоқки кокул чиқиб.

Бинафша бошин андин айлаб қуйи
Ки, остиға онинг кириб мул суйи.

Агар топмаса ул су бирла газанд,
Нега рахт ердин кўтарди баланд?

Ўзин тифли наргис қадаххўр қилиб
Ки, лиму терисини соғар қилиб.

Ва ё лимуйи бўрки топти шикаст
Ки, даврин бийик қилди, учини паст.

Чиқиб савсан ошуфта мажнун киби,
Сабо кожидин ранги гардун киби.

Юзинда аён фориғулболлиқ,
Топиб завқ таврида беҳоллиқ.

Қилиб шуъла зоҳир гули оташин,
Самандар киби булбул аҳгарнишин.

Не гулким, тушуб ошөниға ўт,
Қаю ошён балки жониға ўт.

Сабо пайки айлаб чамандин гузар,
Ҳамишабаҳор англағил ранги зар.

Шабистонда гул равшан айлаб чароғ,
Фатила ясаб ғунча қўймоққа доғ.

Сабо дояси чун бу ишни билиб,
Фатиласин онинг паришон қилиб.

Қилиб шохини настаран сиймгун
Ким, ул сийм атрофин айлаб нигун.

Босиб сийм бўлғоч гаронбор ани,
Ҳамул шохдекким босар қор ани.

Бўлуб жилва қилғон замон арғувон,
Тўни арғувонранг, лек навжувон.

Насим они ҳар ёнки мойил қилиб,
Қизил тўн била элга қотил қилиб.

Су узра булут тифли ақтор ила,
Қилиб даврлар машқ паргор ила.

Дема тифл, Монийки афзорсиз,
Чекиб юз туман давр паргорсиз.

Сапидор уза гулки пайванд ўлуб,
Қади сарви гулрухқа монанд ўлуб.

Кўрунуб чаман хулди ризвон киби,
Гулу сарв анга хуру ғилмон киби.

Чу гулзор уза абри найсон ёғиб,
Дема қатраким, дурри ғалтон ёғиб.

Ўтуб бир-бириндин чу боранда абр,
Қилиб наъра, андоқки ғуррон ҳизабр.

Ўвидин тушуб боғ аро зилзила,
Чоқин шаклидин бўйнида силсила4.

Ёғин қатрасин оби ҳайвон, дегил,
Анинг торини риштаи жон, дегил.

Назоҳатда гулшан нечукким биҳишт,
Ели борча анфоси Исосиришт.

Бу фасл ичраким тонг ели жон берур,
Булут қатраси оби ҳайвон берур.

Чиқиб сабза равҳи наботи била,
Қилур жилва топқон ҳаёти била.

Нишот этмаган улча имкони бор,
Гумон қилмағилким, анинг жони бор.

Бу чоғ этмаган айш бўстон аро,

Жамодедурур шакли инсон аро.

Вале эрмас ул айш ҳам дилпазир,
Кўнгул бир тараф гар эмасдур асир.

Кўнгул чунки бир гул учун зордур,
Не тонг, гар анга майли гулзордур.

Ва гар васлидин бўлса осуда ҳол,
Анга боғу гулшан тавофи ҳалол.

Скандарга чун ишқ аро бўлди ком,
Тилаб васл гулшанға қилди хиром.

LVIII

Булбул ҳикоятим, анинг гулбонгидин зоғ ёлқиб, балоғат аҳлиға гачча ҳинду ҳарза дегондек таън қилди ва анинг фасиҳ жавобидин ўзгача сўзин билди

Эшиттимки, бир боғ аро гул чоғи
Ки, тез ўлди булбул фиғон қилмоғи.

Келиб сарзаниш қилди бир зоғ анга
Ким, эрди нишиман ҳамул боғ анга.

Деди: «К-ей, жунуншеваи ҳарзарой,
Недур буки, ҳар йил аро ўн бир ой.

Кезарсен чаманда ҳазину хамўш,
Бир ойдур санга мунча жўшу хурўш?

Бир ишта дарангу саботинг қани,
Чаман қушларидин уётинг қани?»

Деди булбул: «Ей ишқдин беҳабар,
Менинг куймагимдин санга не хабар?

Чу гул йўктурур ўн бир ой боғ аро,
Ерур рўзгорим сенингдек қаро.

Ғаму дард эрур менда лайлу наҳор.
Ва лекин чу эсти насими баҳор

Гул этти чиқиб жилва ойин яна
Тиқиб жайбиға нофаи Чин яна.

Чу гул қилди бу навъ зеби жамол,
Қачон қолғай ул лаҳза булбулға холғ!

Чаман ҳусни динор, агар донгдур
Ки, бечора булбулға гулбонгдур.

Чу кетти чамандин гули оташин,
Кўмур бирла найлай бўлуб ҳамнишин.

Сенингким намудоринг ўлди жуал,
Ҳаётинггадур гул исидин халал.

Қачон англағайсен менинг ҳолатим
Ки, сендин йироқ яхшироқ суҳбатим».

Чу булбул аён қилди бу дарду доғ,
Қарорди жавобида афсурда зоғ.

Демакка жавоб ўлмади сахткўш
Қиш айёми булбулдек ўлди хамўш.

LIX

ҲИКМАТ

Искандарнинг Арастудин саволи ул бобдаким инсонга майли табиий баҳор ва гулларга
бўлмоғи недин бўла олғай ва анинг ҳикмат баҳоридин жавоб насими етгурғони

Яна сўрди дорои гардунмахал:
Ки: «Ей чарх ашколи оллингда ҳал.

Буким ҳар қачон етса фасли рабеъ,
Неким жинси инсон шарифу вазеъ,

Бўлурлар бори хурраму шодмон,
Қилурлар ҳаво бир тараф ҳар замон.

Кўнгулники қиш ғунча янглиғ қилур,
Баҳор ўлса ул гул киби очилур.

Бу фасл элга мунча тараб не экин,
Бу янглиғ тарабқа сабаб не экин?»

Деди барча илму фунун оғаҳи:
Ки: «Ей нутқунг анфоси Рухуллаҳи.

Бу маънида эл кўп демишлар калом
Ки, борин билур шоҳи олий мақом.

Табиатқа гул майли эрмас ажаб,
Чаман завқи ҳам хели эрмас ажаб.

Вале нуктаким, асл эрур бу эмас,
Дейин, чун эрур шаҳға билмак ҳавас.

Табоеъки, офоқу анфусда бор,

Борин тўрт таъ эгтилар эътибор:

Исиқ, совуқ, ўлу қуруқ фаҳм қил,
Ани ўту сув, елу туфрок бил1.

Ки, инсон булардин мураккабдурур,
Жамеъи милалға бу мазҳабдурур.

Бирин ҳорри ёбис, деди борча хайл,
Бирин борид айлаб рутубатқа майл.

Бирин ҳорри рутаб англа беваҳму бим,
Бирин бориди ёбис айтур ҳаким.

Қачон зоҳир ўлди санга бу усул,
Табиат бу навъ-ўқ топибдур фусул.

Алардин бири келди фасли баҳор
Ки, бордур табиат анга ратбу ҳор.

Чу бу фаслға келди таъи ҳаёт,
Яна учга уч таъ бўлди сифот

Ки, сафроу савдоу балғамдурур,
Вале руҳ таъи мунга замдурур.

Шак эрмаски, ҳар кимсаким жони бор,
Ҳаётин тилар улча имкони бор.

Бу маънидин ул фасл эрур дилпазир
Ки, йўқ элга майл айламақдин гузир.

Неча сирридин элга йўктур шуур,
Вале йўқ табиат ишинда қусур.

Чу андин етар руҳға парвариш,
Анга етса беҳост айлар кашиш.

Сувким таҳға бўлди гузори анинг,
Чекар таъу йўқ ихтиёри анинг».

Чу донодин ўлди бу янглиғ футух,
Ҳулул этти шаҳ жисмиға тоза рух.

LX

Искандарнинг ул ики тоза вард, йўқ-йўқки, ики баҳори нозпарвард васлидин ком топқони ва Ноз Меҳрнинг меҳру нозидин бетоқат бўлуб, гул фаслида анинг гул жамолидин баҳра олғони ва анинг Равшанак рашкидинким, маҳбублук шевасидурур шамъдек саркашлик қилиб, чарзобонлик била ўз шабистоноройлигин равшан этғони ва Искандарнинг ул хилват висолидин чиқиб, Чин мулкидин Мағриб диёриға азм этғони ва ул диёр ғаройибидин азаб қолғони

Бу пайкарни улким намудор этар,
Гузориш ишин мундоқ изҳор этар

Ки, Чин ичра Искандари Файлакус,
Чу топти ики ўйла зебо арус.

Баҳору йигитлик, доғи шоҳлиғ,
Яна ҳикмату донишогоҳлиғ.

Билибким, неча бўлса оламға шоҳ,
Ерур оқибат туфроғ оромгоҳ.

Не оламға топмиш вафое киши,
Не шаҳлиққа кўрмиш бақое киши.

Кишига бу ҳолот чун бўлғуси,
Деким, айш қай кун учун бўлғуси?

Бу тақдир ила шоҳи ишратпараст,
Неча кун тараб жомидин бўлди маст.

Ики шамъ бирла шабистон аро,
Ики сарвқад бирла бўстон аро

Бўлуб ком топмоққа оромжўй,
Тоғиб чунки ором, ўлуб комжўй.

Ҳамул Равшанак маҳди улё бўлуб,
Шабистонида мажлисоро бўлуб.

Бори парда аҳлиға бону эди
Ки, шаҳ бирла зону-базону эди.

Вале Ноз Меҳр эрди пойинпараст,
Анга тахт ёнида эрди нишаст.

Қилиб шаҳға гоҳи парасторлик,
Гаҳи ғамза бирла жигархорлиқ1.

Вале Равшанакка базе рашк эди,
Анга боқса шаҳ, кўзида ашк эди.

Билиб хусрав ул навъ рашку ҳасад,
Риоят тариқиға йўқ эрди ҳад.

Қилиб Равшанак бирла айшу нишот,
Анинг бирла оз айлабон инбисот.

Вале нотавон кўнгли зори анинг,
Ҳазин хотири беқарори анинг.

Бу иштин малолат тоғиб Ноз Меҳр

Ки, шоҳ ўзга ён қилди оғоз меҳр.

Талошмоққа не ҳадду ёро эди
Ким, ул шамъи айвони Доро эди.

Вале ғофил андинки, шоҳи жаҳон,
Анинг меҳрини жонда асрар ниҳон.

Ҳазин жони онинг харобидурур,
Ичинда анинг изтиробидурур.

Ики кун эди Равшанак навбати,
Мунинг лек бир кун эди хилвати.

Бу андешадин кўнглида эрди ранж,
Бўлур эрди нозук тани ғуссасанж.

Бу ойин ила ўтти фасли баҳор
Ки, то бўлди гул мавсуми ошкор.

Шаҳ англаб эдиким, маҳи сомири²,
Кўзи Ҳинду Кашмирнинг соҳири.

Ерур жинс рашкидин ошуфтадил,
Ниҳон шаҳдин озурда, элдин хижил.

Кунеким, бўлуб эрди навбат анга
Ки, бўлғай шабистонда хилват анга.

Шаҳ онинг ҳаримиға майл айлади,
Жамолиға жонин туфайл айлади.

Дедиким: «Неча ёшурун ўртанай,
Улустин ниҳон туну кун ўртанай?»

Ниҳон ишқдин етти иш жонима,
Букун фош этай роз жононима».

Келиб ҳурваш оллида тузди базм,
Фароғат била бодаға қилди азм.

Шаҳ этти аён бодапаймойлик
Ки, шўх айлағай мажлисоройлик.

Вале моҳваш кўнгли ғамгин эди,
Ниҳони қоши кунжида чин эди.

Такаллуф била мажлисоро бўлуб,
Иши баст этарда мадоро бўлуб.

Скандар неча айлабон жустужўй,
Суманбар далер айламай гуфтугўй.

Неча бу ниёз ошкор айлабон,
Ул ойини ноз ошкор айлабон.

Мунунг чун фузун бўлди саркашлиғи,
Анинг ҳаддин ошиб мушаввашлиғи.

Чу шаҳ кўрдиким, тоқати тоқ ўлур,
Жунун ичра расвойи офоқ ўлур.

Анга ишқ амри жунун айламиш,
Жунун ақлу фаҳмин забун айламиш.

Не ҳикмат анга еткурур ёрлик,
Не ойини дониш мадаккорлик.

Тазаллум била деди: «К-ей, нозанин!
Недин бизга қилдинг аён бўйла кин?

Недур ажзим оллинда тавсанлиғинг,
Ангаким эрур дўст – душманлиғинг.

Не журм эттим эркин мени хоксор
Ки, кўнглунга ўлтурди мендин ғубор.

Не хаским ўтунгдин куяр лоғ-лоғ,
Не ҳожат яна қуймоғ ул ўтқа ёғ?

Чибинким эрур шаҳдинга пойбанд,
Тапонча била анга недур газанд?

Вафо айлагилким, жафокор эмон,
Бу зулм айламакка сазовор эмон.

Чу мен ишқ аро ўлгум, ўлтурмагил,
Қатилингга тиғи жафо сурмагил.

Ниёзимға бок, асру ноз айлама,
Таадди кўпу лутф оз айлама!»

Бу янглиғ тазаллум чу кўргузди шох,
Киноят била золими кинахоҳ.

Шакар тунгини айлади шахдрез,
Кўп ул шахд зимнида неши калез3

Ки: «Шаҳ айшини Ҳақ мудом айласун,
Ишин дилбари бирла ком айласун!

Анинг лойиқи келди Доро кизи
Ки, кўз равшан айлар аёғи изи.

Канизиким ул бўлса ҳиндинажод,
Не ҳиндинажод, айт кашмирзод.

Не лойиқки, они анис айлагай,
Такаллуф юзидин жалис айлагай».

Деди шаҳки: «Ей хаста жон офати!
Демай хаста жонким, жаҳон офати!

Киноят тариқини бир дам унут,
Қилиб раҳм, бедод таркини тут.

Манга Равшанак таънини қилма кўп,
Ул ишта кўзунгга мени илма кўп.

Мени анда маъзур тутсанг бўлур,
Замирингни масрур тутсанг бўлур

Ки, вожибдурур эҳтироми анинг,
Нединким, бийикдур мақоми анинг.

Ерур Баҳманий тожнинг гавҳари,
Яна Кайкубодий сипеҳр ахтари».

Деди макр ила шўхи ширинзабон
Ки: «Ей ети кишвар уза марзбон!

Бу сўзнинг муҳаббатқа не дахли бор
Ки, ишқ ичра шаҳлиққа йўқ эътибор.

Жамолу малоҳат кўнгул комидур,
Узун турра тақво куши домидур.

Насаб бирла бўлса анга шоҳлиқ,
Ҳасаб бирла етмиш манга моҳлиқ.

Анинг тожи кишварга бўлса хирож,
Менинг оллима бош қўяр аҳли тож.

Анга фаҳр нисбатда Жамшиддин,
Манга ор хусн ичра хуршиддин.

Анга мулк агар бўлса фармонпазир,
Манга зор эрур юз туман мулкгир.

Агар ул хирад бирла афсонадур,
Манга юз хирадманд девонадур.

Гар ул бўлса офоқ элига азиз,
Солурмен мен офоқ аро рустахез.

Анга гар эрур пеша жон ўртамак,

Манга шева бўлмиш жаҳон ўртамак.

Гар ул ғамзадин ўқни паррон қилур,
Менинг кирпичим тирборон қилур.

Гар ул қатл ишига қилур эҳтимом,
Менинг тиғи ишқим қилур қатли ом.

Анга гар фусун айламак вирд эрур,
Манга борча кашмир шогирд эрур.

Анга ғамза бўлса жаҳон соҳири,
Манга бўлди ғўсола юз сомири4.

Анинг шухрати гар эрур ом аро,
Менинг қўзғолонимдур ислом аро.

Гар ул халқни қатл этар дам-бадам,
Манга келди тиргузмак ойини ҳам.

Анинг қилса зулфи йилонни фусун,
Фусунум қилур аждаҳони забун.

Анинг зулфи гар чекса имон рагин,
Менинг тори лаълим чекар жон рагин5.

Қачон сунбулум урса гул узра тоб,
Ёпар юзга хуршид тундин ниқоб.

Қошим ёйини кимки айлар хаёл,
Уётдин кўзига кўрунмас ҳилол.

Ерур кирпичим ўқиға жон ҳадаф,
Нишона отарға магар чекти саф.

Кўзумга, қачонким бўлур уйқу ком,
Бўлур олам аҳлиға уйқу ҳаром.

Юзу мардумаквор холим сўзи,
Дегил гул уза тушти булбул кўзи.

Чекилгач узорим қироғиға нил,
Ерур таквою ақл кўзига мил.

Гажакдекки зулфум аро тобдур,
Кўнгулларни тортарға қуллобдур.

Лабим лаъликим жавҳари жон эрур,
Су ул лаъл аро оби ҳайвон эрур.

Тишим риштасин жолаи ноб де,
Дема жолаким, дурри сероб де.

Йўқ оғзим бўлуб жавҳари бебаҳо,
Не пайдо вужуде анга, не баҳо.

Ики лаълим этгач такаллум паид,
Қилиб оғзима эл таваҳҳум паид.

Ани халқ йўқ ерда айлаб гумон,
Агар бўлса ҳам ул ҳамон – йўқ ҳамон.

Юзумда дема сиймдин ғабғабе
Ки, ой ичра хуршидваш кабкабе.

Не кавкабки, нури анинг бекарон,
Қуёш бирла ҳусн ичра айлаб қирон.

Лабим пешаси жонфизояндалик,
Кўзум шеваси дилрабояндалик.

Дема руҳ – қаддим кўруб лол ўлуб
Ки, Рухул-амин доғи беҳол ўлуб.

Хиромим қилиб равза сарвини мот,
Анга можаро қилмай оби ҳаёт.

Жамолим қуёшни солиб тобқа,
Таним сийми титратма сиймобқа.

Белим торин улким хаёл айлабон,
Ҳамоно хаёли маҳол айлабон.

Хаёлим башар ичра ғавғо солиб,
Малойикка ҳуснум алоло солиб.

Кўрунган замон суратим пайкари,
Халойиқ кўзига кўрунмай пари.

Лабимда такаллумдин ортуқ фусун,
Фусундин доғи ҳусну нозим фузун.

Қуёш кўзғолиб ҳуснум ошубидин,
Фалак паст меҳрим лагадкўбидин.

Вале мунча афсонадин не асиф
Ки, шаҳ комиға келди шаҳдим ачиғ.

Не хуш дебдур ул дардманди фироқ
Ки: «Оз бахт – кўп ҳусндин яхшироқ»б.

Шикоят манга йўқтурур шохдин
Ки, шиквам эрур бахти гумроҳдин».

Чу ширинлаб ул навъ шўр айлади,
Анинг ишқи хусравға зўр айлади.

Каломиға вола қилиб жонини,
Равон жон аро чекти жононини.

Ҳамойилсифат тортибон қўйниға,
Илигин ҳамойил қилиб бўйниға.

ғазол ул сифат шер қилғач шикор,
Шикориға меҳр айлади ошкор.

Мамос ўлди чун шохи сандалға ож,
Не бўлгонни эрмас демак эҳтиёж⁷.

Скандар бу хилватқа мафтун эди,
Паричеҳра ёриға мажнун эди.

Неча кун бўлуб пардада айшсоз
Ки, фаҳм ўлмай ул пардадин ҳеч роз.

Чу ошиққа бўлди муяссар висол,
Анинг ишқида қолмас аввалғи ҳол.

Чу шаҳға неча кун эди ул шааф,
Яқин билдиким, умрин айлар талаф.

Яна ақлу ҳикмат паноҳ айлади,
Хирад тахтин оромгоҳ айлади.

Жаҳон мулкин этганда зери нигин,
Олинмай қолиб эрди Мағриб замин.

Сипаҳға бериб неъмату ком ҳам,
Мавожиб демай, балки инъом ҳам.

Чу ул фикридин кўнглини тиндуруб,
Юруш ҳукмини элга жар еткуруб.

Шаҳеким, сипаҳ бўлди обод анга,
Ерур душманидин кўнгул шод анга.

Агар шоҳдин халқи ғамнок эмас,
Қалин бўлмоғидин адув бок эмас.

Маозаллоҳ, ар бўлса ношод эли,
Адув йўқ, берур они барбод эли.

Сахо шоҳдин элга матлуб эрур,
Сиёсат ҳам ўз ўрнида хўб эрур.

Скандарки фаррух жаҳондор эди,

Не шаҳлиққа матлуб анга бор эди.

Сипоҳин чу эҳсон била қилди шод,
Аён этти Хоқон била хайрбод.

Анга топшуруб мулки Чину Хито,
Яна малик ҳамчун деб они ато.

Сипаҳ сурди Чин мулкидин ташқори,
Таважжуҳ қилиб мулки Мағриб сори.

Қилиб8 ҳамрах ўлмоғни Хоқон ҳавас,
Қабул ўлмайн шаҳға бу мултамас.

Ани қайтариб кўп ниҳон роз ила,
Анга лойиқ ойини эъзоз ила.

Солиб Ҳинд ҳадди жанубини йўл
Ки, ул турфа кишвар бўлуб рост қўл,

Ижозат бериб Ройи Ҳиндиға ҳам,
Ўкуш лутф бирла қилиб муҳтарам.

Чу ул қайтибон Ҳинд мулкига бот,
Суруб шоҳ Мағриб бисотиға от.

Сипоҳи масун борча офотдин,
Ўтуб бедарде мулки Гажротдин9.

Бўлуб баҳри Уммон анинг манзили,
Неча кунки маскан бўлуб соҳили.

Кема ул навоҳийда неким билиб
Борин ўрду оллинда ҳозир қилиб.

Кема ичра гоҳи мақом айлабон,
Жазойир била гаҳ хиром айлабон.

Тенгиз қатъ этиб фулки сойир била,
Гаҳи қатъи водий жазойир била.

Савоҳилда фатҳи билод айлабон,
Жазойир диёрин кушод айлабон.

Бу янглиғ қилиб қатъ ҳадсиз тенгиз,
Яна тоғ ила дашт андозасиз.

Ҳамул ергаким азм этиб эрди шоҳ,
Қилиб саъй еткурди хайлу сипоҳ.

Мадад айлабон лутфи бори анга,
Макон бўлди Мағриб диёри анга.

Бу иқлимни ҳам юруб қилди фатх,
Миниб рахши давлат, суруб қилди фатх.

Басе шаҳри аъзамға берди кушод
Ки, Мағрибзамин келди аъзам савод.

Ҳамул шаҳрлар шоҳи солиб шанеъ,
Қабул айлабон мол бўлди мутеъ.

Қилиб шоҳ Мағриб замин гаштини,
Бийик тоғи бирла очуғ даштини.

Не манзилғаким етти бўлмай сабур,
Қилур эрди манзил-баманзил убур.

Ки, чун бўлди манзури бу марзу бум,
Назар айлагай ул дам ақсои Рум.

Ва лекин бу иқлим аро кўп ажиб,
Бўлур эрди ҳар лаҳза кўрмак насиб.

Табиат ғаройибқа конеъ бўлуб
Ки, ул Рум азмиға монeъ бўлуб.

Ҳамул жумладин бир бу эрдик шоҳ,
Қилур чоғда ул марзни жилвагоҳ.

Етишти анингдек биёбон аро
Ки, ҳавли солур эрди ўт жон аро.

Тутуб даштни ит киби жонвар,
Вале борчаға мўр янглиғ сувар.

Аёғу илик борча андоқки мўр,
Вале шери дарронча ҳар бирга зўр¹⁰.

Алар ичра ҳар кимсаким сурди от,
Анга мўрлар қилдилар ҳамла бот.

Чу ошуб ила ҳамла кўргуздилар,
Ани бир-биридин равон уздилар.

Анингдекки, қолмай нишони анинг,
Ер устида бир қатра қони анинг.

Чу бу ерга етти шаҳи ҳушманд,
Деди: «Сурмасун кимса ул ён саманд».

Ҳамул ер элидин савол айлади,
Бу маънида кўп қийлу қол айлади.

Дедиларки: «Бир навъ ердур бу марз
Ки, солур тасаввур ани жонға ларз.

Бу водий эрур бир йиғоч урса зўр
Ки, анда солур шўр бу навъ мўр.

Булардин нари водиедур назих,
Назоҳатда боғи Эрамдин фазих.

Гурухедурур анда оромгир
Ки, бу элга ул қавмдиндур нафир.

Қаю қавм, Тенгри балоси алар,
Жаҳон ганжининг аждаҳоси алар.

Қавий хайкал, андоқки, бир пора кўх,
Бирига ҳариф ўлмаин юз гурух.

Қаю бир десанг ул қадар зўр анга
Ки, бу жонварлар келиб мўр анга.

Аларнинг тилин фаҳм қилмай киши,
Неким айтибон ҳарза, билмай киши.

Алардин нари борса ўн кунча йўл,
Келур водие ики тоғ, ики қўл.

Фалаксой ҳар тоғнинг хораси,
Солиб бўркни авжи наззораси.

Қизил олтун айлаб бири кўзга фош
Ки, хира қилиб кўзни мисли қуёш.

Яна бир келиб сарбасар сийми ноб,
Қамардек анга ламъау нуру тоб.

Бу маҳзанки, ҳар тошидур бебаҳо,
Бўлуб бу халойиқ анга аждаҳо.

Бу элга вале турфа уйку эрур
Ки, кўп ўзларидин ажаб бу эрур

Ки, ҳар ўн кун ул қавм уйқудадур,
Жамеъи тараддуддин осудадур.

Чу ўн кун ўтар уйғанурлар бори,
Ўз аҳволиға айланурлар бори.

Топарлар яна ўн кун уйғоғлик,
Бу уйғоғлик уйқулари чоғлик.

Топа олур уйку чоғи кимса даст,

Ҳамул деввашларга бермак шикаст.

Қутулмиш вале бимдин жонлари
Ки, бу мўрлардур ниғаҳбонлари.

Алар ул хазойинға ганжур ўлуб,
Аларнинг ниғаҳбони бу мўр ўлуб».

Таолиллоҳ, ул Сонийи зул-жалол11
Ки, сунъида ожиздур аҳли камол.

Ерур сунъи ҳушу хираддин фузун,
Не ҳушу хирад, балки хаддин фузун.

Чу шаҳ топти ул ишга огоҳлик,
Хираддин талаб қилди ҳамроҳлик.

Етишган мақомида қилди нузул,
Йиғилди жанобиға аҳли уқул.

Ки, қилғайлар ул ишга наззорае,
Дид12 қилғайлар андишаи чорае.

Вале ул ажабларки пайдо бўлуб,
Кўнгул Тенгри сунъида шайдо бўлуб.

Кўнгулга бўлуб қисм мабхутлук,
Хирадқа етиб ажзу фартутлук.

Қила олмайин чора ҳикмат била,
Қолиб ожизу лол ҳайрат била.

Кетур соқий, ул руҳ сармоясин
Ки, маъдум этай ақл пироясин.

Ки, қўл тутмади ақлу ҳикмат манга,
Вале қасди жон этти ҳайрат манга.

Муғанний, ғарибона ун чек ҳазин
Ки, манзилгаҳим бўлди Мағриб замин.

Сочай бошинг узра зари мағрибий,
Қуёш ерга мағрибда сочқон киби.

Навоий, чу ғурбатда сен шод бўл!
Ватан ёди ранжидин озод бўл!

Агар Шарқу ғарб ўлса манзил санга,
Не ғам, ком агар бўлса ҳосил санга.